

Mărturii documentare referitoare la organizarea teritoriului est-carpatic în a doua jumătate a secolului al XIV-lea

CONSTANTIN BURAC

Orice stat, indiferent de mărime, pentru a exista, pentru a putea fi condus și pentru a rezista presiunilor interne și externe trebuie să dispună de organizare politică, militară, judecătorească și fiscală. Dibăcia conducătorilor îl face să fie puternic și respectat de vecini.

Privind retrospectiv, se poate observa că Principatele Române au reușit, încă de la constituirea lor ca formațiuni statale medievale, pe de o parte, să facă față încercărilor maghiare de a le domina, iar pe de alta, să înlăture asupra țării. Acest lucru a putut fi posibil – și în cazul Moldovei – datorită existenței unor structuri politice, militare și fiscale, precum și a dorinței populației autohtone de a se constitui într-un organism statal independent.

Izvoarele istorice din secolele XI-XIII referitoare la teritoriul est-carpatic arată, cu toată parcimonia lor, că aici trăia o populație românească înregistrată printr-o suită de termeni: *Blakumen*, *Blökumenn*, *Блѣхѣ*, *Vlâchen*, *Болоховъсоузы*, *Oulachaș*, *Walati-Walathi*, conform limbii sau dialectelor în care au fost consemnați¹.

Împrejurările în care sunt menționați termenii de *Blökumenn* din *Eymunda saga*, *Блѣхѣ* din *Cronica lui Nicetas Choniates*, *bolohovenii* din *Ipatievskaja letopis* și *Vlâchen* din *Nibelungenlied* demonstrează că românii dintre Carpați și Nistru dispuneau de o organizare militară². Scrisoarea papei Grigore IX, din 14 noiembrie 1234, în care sunt pomeniți pseudoevșcopii autohtoni (români), conține, indirect, informații care argumentează existența unei organizări politice în sud-estul Moldovei³. De asemenea, consemnarea, în acest teritoriu, a acelor „*potentes illarum partium*”, de către papa Clement al VI-lea, într-un document din 29 martie 1347⁴, întărește afirmația de mai sus.

Istoricii consideră, în general, că populația băștinașă românească, înainte de

¹ Victor Spinci, *Moldova în secolele XI-XIV*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1982, p. 76-82.

² *Ibidem*, p. 76-79.

³ *Documenta Romaniae Historica*, A, Moldova, București, Edit. Academiei, 1975, I, doc. 9, p. 20-21; vezi și Victor Spinci, *op. cit.*, p. 104.

⁴ *Ibidem*, doc. 34, p. 63-64; vezi și Renate Möhlenkamp, *Contribuții la istoria orașului Iași în secolele XIV-XV*, în “Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol» Iași” (“A.I.I.A.I.”) XXI, 1984, p. 69; N. Grigoraș, *Românii de la est de Carpați și organizarea lor până la întemeierea statului românesc al Moldovei*, în “Cercetări Istorice” (s.n.), VIII, 1977, p. 283.

constituirea ei în Principate, era „destul de organizată pentru ca să asigure stăpânilor dijma și peșcheșurile. Șefii lor erau organizați pe văi și grupe de sate”⁵. Zona Carpaților cuprinde, pe lângă munții propriu-ziși, o multitudine de „unități geografice depresionare”, în interiorul cărora s-a dezvoltat „o adevărată cale lactee de așezări”⁶ organizate în așa-numitele „romani populare, țări”⁷ etc. Această organizare, specifică românilor, a fost influențată în spațiul est-carpatic de către dominația tătară⁸, apoi de către cea ungară⁹ și, poate, de cea polonă. În aceste condiții, la care se adaugă și faptul că spațiul carpato-nistrean devenise teatru de lupte, pe de o parte, între Regatul Ungar și tătari, iar pe de altă parte, între regalitatea maghiară și cea polonă, formațiunile politice prestatale de aici nu s-au putut dezvolta în aceleași condiții ca cele din Transilvania și Țara Românească. Așa se explică lipsa menționării lor în documente, precum și întârzierea constituirii principatului medieval românesc la est de Carpați, față de cel din sudul aceluiași munți¹⁰.

Lipsa izvoarelor istorice care să vorbească despre modul de organizare a populației autohtone din spațiul delimitat de Carpații Orientali, Nistru și Marea Neagră dinaintea de mijlocul secolului al XIV-lea a fost suplinită de cercetătorii acestei perioade prin recurgerea la analogii, pe baza unor argumente logico-istorice, cu formele de organizare a românilor din zona intracarpatică și de la sud de Carpați. Istoricul Gh.I. Brătianu, ținând cont de particularitățile evoluției românilor de la est de Carpații Orientali¹¹, a surprins, credem noi, cel mai bine situația lor organizatorică. El considera că populația est-carpatică forma, în perioada prestatală, un „adevărat complex de organizări politice și mici suveranități, unele băștinașe, altele rămase în urma năvălirilor care au străbătut acest teritoriu în decursul veacurilor sau al pătrunderii căilor de negoț internațional”¹².

⁵ N.Iorga, *Istoria românilor*, III, volum îngrijit de Victor Spinei. Text stabilit, note, comentarii și postfață de Victor Spinei. Addenda de Costică Asăvoaie, indice de Sorin Ifțimi și Victor Spinei, București, 1993, p.175.

⁶ Ștefan Ștefănescu, *Tradiția daco-romană și formarea statelor românești de-sine-stătătoare*, în *Constituirea statelor feudale românești*, București, 1980, p.12.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Idem, *Întemeierea statului moldovenesc în opera lui D.Onciul*, în *Spațiul nord-est carpatic în mileniul întunecat*, coord. Victor Spinei, Iași, 1997, p.207-208; Existența unor termeni de origine tătară păstrați în limba română ca: *tamga*, *tarcan*, *iliș* arată că populația din teritoriile extracarpatiche a trebuit să accepte sistemul fiscal de organizare impus de stăpânirea tătară, cf. Constantin C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din veacul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, București, Edit. Academiei, 1967, p. 45-46, nota 7; și Victor Spinei, *op.cit.*, p. 231-232.

⁹ N.Iorga, *op.cit.*, p.180-183; printre altele amintim, în trecut, doar organizarea acelei mărci militare de graniță, Moldova, numită de N.Iorga „căpetenie regală” (*Ibidem*, p. 75).

¹⁰ Ștefan Ștefănescu, *Tradiția daco-romană ...*, p.12.

¹¹ Avem în vedere în mod deosebit influența tătară, cf. V.Spinei, *op.cit.*, p. 231-232.

¹² Gh.I. Brătianu, *În jurul întemeierii statelor românești*, (I), în „Revista istorică”, serie nouă, tom IV, 1993, nr. 1-2, p. 166.

Varietatea formelor de organizare a populației autohtone, în pragul constituirii ei într-o structură statală, este în strânsă corelație, cum afirmă academicianul Ștefan Ștefănescu, cu „varietatea condițiilor fizico-geografice și viața economică”¹³, la care am adăuga creșterea demografică și vicisitudinile istorice. În fruntea acestor structuri teritoriale se găseau acci „potentes partium” menționați în diploma din 1234, termen sinonim cu acel de „majores terrae”. O parte din aceste forme de organizare, care „desemnează, de altfel, chiar un anumit tip de structură teritorială”¹⁴, vor sta, în general, la temelia organizării teritoriului Țării Moldovei în ținuturi.

Informațiile istorice, este drept, de mai târziu, dar cu trimiteri la o perioadă mai veche, consemnează, în actele latinești, atunci când este vorba de teritoriul românesc est-carpatic, termeni ca: *vlahii*, *vlachie castra*, *ceteraque dominia*¹⁵, *terras*, *dominia*¹⁶ și *district*¹⁷, iar în cele slavone: *полѣ*¹⁸, *волость*¹⁹, *державѣ*²⁰, *земли поданными*²¹ sau simplu *земле*²².

Multitudinea termenilor folosiți este dată, în primul rând, de limba în care au fost scrise aceste documente, de nivelul cunoștințelor și al informațiilor de care dispunea cel care a scris documentul, precum și de abilitatea cu care acesta din urmă a știut să redea cât mai fidel realitatea românească est-carpatică. În al doilea rând, ea trebuie căutată în diversitatea formelor de organizare teritorială a populației băștinașe – a căror mărime a variat în funcție de evoluția evenimentelor –, precum și în centrele de administrație stabilite în timpul stăpânirii tătare²³. O parte dintre acestea: Cetatea Albă, Orheiul Vechi, Costești etc. au devenit orașe²⁴, în jurul cărora au gravitat satele din împrejurimi, ajungând, treptat, unele dintre ele, centre de administrație ale unor structuri teritoriale.

Izvoarele istorice menționează că o parte dintre acestea au constituit adevărate formațiuni politice, cum ar fi Țara Șepenișului (*Земли Шепиньской*), a

¹³ Ștefan Ștefănescu, *Tradiția daco-romană...*, p. 14.

¹⁴ Radu Popa, *Premisele cristalizării vieții statale românești*, în *Constituirea statelor feudale românești*, București, 1980, p. 29.

¹⁵ M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, II, doc. 162, p. 599-600; doc. 163, p. 601-602.

¹⁶ *Ibidem*, doc. 178, p. 642-643.

¹⁷ *Ibidem*, doc. 209, p. 721-722.

¹⁸ *D.R.H.*, A, I, doc. 2, p. 3; doc. 38, p. 54; doc. 45, p. 64-65; III, doc. 42, p. 77 și 79; doc. 151, p. 280-281.

¹⁹ M. Costăchescu, *op.cit.*, II, doc. C, p. 660-662; doc. 203, p. 706-707; *D.R.H.*, A, I, doc. 143, 207, 217 etc.

²⁰ *Ibidem*, doc. 192, p. 681-683, *D.R.H.*, A, I, doc. 143, p. 197-198.

²¹ *Ibidem*, doc. 201, p. 697-700; doc. 202, p. 701-703 și doc. 216, p. 737-740.

²² *Ibidem*, doc. 201, p. 698-699; doc. 202, p. 701-702; doc. 203, p. 706-708.

²³ Ștefan Ștefănescu, *Întemeierea statului moldovenesc...*, p. 207-208.

²⁴ Victor Spinei, *Moldova...*, p. 219-220 și 276.

cărei existență era cu mult mai veche decât data când este consemnată, la 25 martie 1400²⁵, și chiar a Țării Moldovei (*Terrae Moldavie*), care cuprindea la început doar valea râului care i-a dat numele²⁶. Altele menționează unități sociogeografice sub forma câmpurilor (поля), „Câmpul” (30 martie 1392)²⁷, „Câmpul de la Vlad” (20 decembrie 1414)²⁸, „Câmpul Străjii”, ca toponim Urmezeu (1456) și patronim (30 ianuarie 1425)²⁹, „Câmpul” (28 ianuarie 1433)³⁰, „Câmpul perilor” (15 octombrie 1488)³¹, „Câmpulung de la Trestiana” (înainte de 10 ianuarie 1495)³², „Câmpul de Sus” (1460)³³, „Câmpul castanului” sau „îngust”³⁴, și, nu în ultimul rând, „Câmpul lui Dragoș” (8 aprilie 1419)³⁵ și „Câmpulung” menționat de D.Cantemir³⁶. Expresia *земли поданными*³⁷, care poate fi tradusă, pe lângă forma dată de M.Costăchescu, prin *țară* sau *domeniu*, este posibil să fi fost la originea unor structuri de felul celor care desemnau *terras* sau *dominia* amintite mai sus.

Mărturiile documentare cuprind, de asemenea, numeroase zone geografice, în afara celor amintite sub forma câmpurilor, cum ar fi: *Botne*, *Carpeni*, *Chigheci*, *Cârligătura*, *Cobâla*, *Derenice*, *Terebne*, *Turlui*, *Tutova* etc., în care sunt pomenite mai multe sate. Unele dintre acestea (*Chigheci*, *Cârligătura* și *Tutova*) au dat denumirea ținuturilor, care s-au format ca unități administrativ-teritoriale.

Toți acești termeni, care desemnează o anumită structură teritorială, ar putea să semnifice, până la descălecarea lui Dragoș, chiar și pe vremea lui

²⁵ M. Costăchescu, *op.cit.*, II, doc. 170, p. 619-620. Ivașco promite regelui Poloniei, Vladislav, „Țara Șepinului și aceste orașe, ce sunt în ea, după vechea graniță”, dacă îl va ajuta să fie domn în Principatul Țării Moldovei; vezi și Ștefan Ștefănescu, *Întemeierea statului moldovenesc...*, p. 208.

²⁶ Primele documente pomenesc doar existența unui „vovoda Muldaviensis” (M. Costăchescu, *op.cit.*, II, doc. 162, p. 599-600 și doc. 163, p. 601-602), în documentele latine, sau „воевод молдавского” (*Ibidem*, doc. 1664, p. 603-604 și p. 605) în cele slavone; sub forma „г(осподи)нъ воевода” și „обладаа землею молдавскою” apar consemnate abia la 30 martie 1392 (*D.R.H.*, A, I, doc. 2, p. 3) și care pun în evidență creșterea autorității domnești.

²⁷ *D.R.H.*, A, I, doc. 2, p. 3.

²⁸ *Ibidem*, doc. 38, p. 53-54.

²⁹ Maria Magdalena Szeckely, *Familii de boieri din Moldova de origine transilvăneană (sec. XIV-XVI)*, în „Arhiva Genealogică”, I (VI), 1994, nr. 1-2, p. 101.

³⁰ *D.R.H.*, A, I, doc. 113, p. 163-164.

³¹ *Ibidem*, III, doc. 42, p. 77 și 79.

³² *Ibidem*, doc. 151, p. 280-281.

³³ C. Cihodaru, *Contribuții la cunoașterea obștii jărănești din Moldova*, în „Studii și cercetări istorice”, Iași, I/VII, 1956, p. 11.

³⁴ Ștefan S. Gorovei, *Istoria în palimpsest: Moldova dinainte de Moldova*, în „Revista istorică”, tom. VI, 1995, nr. 1-2, p. 167.

³⁵ *D.R.H.*, A, I, doc. 45, p. 64-65.

³⁶ D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, Edit. Academici, 1973, p. 301.

³⁷ M. Costăchescu, *op.cit.*, II, doc. 201, 202, 203 și 206.

Bogdan I, diferite faze în evoluția organizării teritoriale a populației autohtone dintre Carpați și Nistru. Varietatea denumirilor sub care au fost înregistrate aceste unități geografice evidențiază amprenta factorului politic dominant din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XIV-lea, care a împiedicat încheierea unor structuri politice viabile, asemănătoare cu cele de la sud de Carpați, sau din zona intracarpatică. Perindarea, într-o perioadă scurtă, a unor forțe politice migratoare (pecenegi, cumani și, mai ales, tătari) a determinat, pe de o parte, distrugerea fortificațiilor și a așezărilor întărite³⁸, iar pe de alta, imposibilitatea fixării unor centre de reședință³⁹. Acestea din urmă se stabileau acolo unde își avea reședința, curtea sau casa, cneazul sau judele ales și recunoscut de către puterea vremelnică. Ele vor căpăta o oarecare stabilitate atunci când populația autohtonă începe să înregistreze anumite progrese economice și demografice, concomitent cu slăbirea dominației tătare și apariția la hotarele din vestul Carpaților Orientali a unei noi puteri, care avea ca vârf de lance populația săsească.

Ca localități care-au devenit centre administrative de o oarecare stabilitate menționăm Baia, care, din prima jumătate a secolului al XIV-lea „a început să se detașeze de satele din zonă”⁴⁰; Iașiul, care se formează în aceeași perioadă cu Baia, pe întinsul domeniu al lui Stoian Procelnic cel Bătrân, compus din 19 sate, două mori, două iezere și poieni⁴¹ și diferit de localitatea unde se află curtea marelui boier⁴², apoi Neamț, Cetatea Albă, Târgul Roman⁴³. Toate acestea, spre deosebire de curțile cnezilor sau juzilor, sunt, în general, „așezări de drum”⁴⁴, care au devenit, cu vremea, importante centre economice în jurul cărora au gravitat satele din zona geografică în care se aflau.

Întemeierea statului medieval al Moldovei a creat condiții favorabile pentru intensificarea comerțului, datorită măsurilor luate pentru siguranța drumurilor comerciale, a negustorilor, fapt ce a înlesnit și grăbit urbanizarea unor așezări rurale consemnate de mărturiile istorice ca târguri sau orașe⁴⁵. Progresele

³⁸ Victor Spinci, *Moldova...*, p. 200-201.

³⁹ Aveim în vedere cazul localității Iași. Pe vremea tătarilor, centrul administrativ al zonei îl constituia curtea stăpânului locului, și anume Stoian Procelnic cel Bătrân, iar pe timpul alanilor (filistenilor) Iașiul capătă importanță, dezvoltându-se spre o așezare urbană, care va deveni apoi, treptat, reședința unității administrative a ținutului cu același nume; cf. Renate Möhlenkamp, *op.cit.*, p. 69.

⁴⁰ V.Neamțu, *Istoria orașului medieval Baia (Civitas moldaviensis)*, Iași, Edit. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1997, p. 63 și 114.

⁴¹ Renate Möhlenkamp, *op.cit.*, p. 68.

⁴² *D.R.H.*, A, III, doc. 80, p. 156-157.

⁴³ Al. Andronic, *Orașele moldovenești în secolul al XIV-lea în lumina celor mai vechi izvoare rusești*, în „Romanoslavica”, XI (1965), p. 210.

⁴⁴ Al. Andronic, *op.cit.*, p. 210; V.Neamțu, *op.cit.*, p. 153.

⁴⁵ M.Costăchescu, *op.cit.*, II, doc. 186, p. 667-673. Primul privilegiu comercial păstrat, din 6 octombrie 1408, înregistrează 14 orașe și târguri: Succava, Iași, Cetatea Albă, Tighina, Bacău, Baia, Trotuș, Cernăuți, Siret, Dorohoi, Hotin, Roman, Neamț și Bârlad.

înregistrate de aceste localități au fost accelerate de venirea și așezarea aici a unor elemente străine: sași, unguri, armeni, înregistrați de izvoarele istorice la Siret, Suceava, Neamț, Bacău, Roman etc.⁴⁶

În pragul momentului constituirii statului medieval al Moldovei, teritoriul carpato-nistean se afla, la mijlocul secolului al XIV-lea, pe diferite trepte de organizare politică, de la formațiuni de felul *șărilor*, la cele numite *câmpuri* și *pământuri supuse*. Ultimele două structuri teritoriale formau *seniorii locale*⁴⁷, în frunte cu *jupani*⁴⁸. Totodată, aceste mici unități se găseau în plin proces de contopire în formațiuni politice mai mari, proces început în nord-estul viitorului stat și grăbit de însăși venirea și acceptarea de către acci *terrigenae*, de pe valea râurilor Siret și Suceava, a lui Bogdan I, cum pare să demonstreze chiar mutarea capitalei de la Baia la Siret, ca apoi să fie stabilită la Suceava. Procesul unificării acestor structuri teritoriale a fost împiedicat și de ultimele mijiri ale stăpânirii tătare în teritoriile est-carpătice.

Existența acestor structuri organizatorice ale populației românești la est de Carpații Orientali înainte de mijlocul secolului al XIV-lea, precum și progresele înregistrate în plan economic, demografic, social și cultural au constituit factori decisivi, care au înlesnit întemeierea statului medieval al Moldovei. Rezistența acestuia în fața atacurilor maghiare, care n-au fost puține, se datorează iscusinței cu care întemeietorii lui au știut să exploateze și să pună în valoare structurile politico-militare oferite de formațiunile preexistente⁴⁹. Succesul menținerii și al dezvoltării statului medieval a depins de măsurile luate de primii voievozi pentru întărirea sau construirea unor cetăți, care au reprezentat structura de rezistență a tânărului organism politic.

Acastă stare de fapt a determinat pe unii istorici, fără a se apleca insistent asupra mărturiilor istorice, să concluzioneze că la baza structurilor teritorial-administrative numite *ținuturi* au stat cetățile, orașele, curțile domnești, cursurile de apă (A. D. Xenopol, Constantin C. Giurescu, N. Iorga, D. Ciurca)⁵⁰, „modelele ardelenesti și polone” (V. Lungu)⁵¹ și, în final, „delimitarea progresivă a zonelor

⁴⁶ V. Neamțu, *op.cit.*, p. 53.

⁴⁷ Gh. I. Brățianu, *Sfatul domnesc și adunarea stărilor în Principatele Române*, București, Edit. Enciclopedică, 1995, p. 30.

⁴⁸ C. Burac, *Ținutul Neamț. Apariția și evoluția lui până la mijlocul secolului al XVIII-lea* (I), în „Hrisovul”, III, 1998, p. 29.

⁴⁹ Ștefan S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*, Iași, 1997, p. 36-37.

⁵⁰ A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia traiană*, vol. III, ediția a V-a, București, 1988, p. 471-472; Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, partea întâi, ediția a doua, București, 1937, p. 395-404; N. Iorga, *op.cit.*, p. 182; D. Ciurca, *Organizarea administrativă a statului feudal Moldova (sec. XIV-XVIII)*, în „AIIAT”, II, 1965, p. 155.

⁵¹ V. Lungu, *Ținuturile Moldovei până la 1711 și administrarea lor*, extras din „Cercetări istorice”, XVII, 1943, p. 1.

de influență ale târgurilor” (Dragoș Moldovanu)⁵². Acceptarea întâietății uncia sau alteia din formulele anunțate ca premise originare ale viitoarelor ținuturi a influențat afirmațiile referitoare la data apariției acestor unități teritorial – administrative. Unii susțin că acestea ființează, ca moștenire a vechilor structuri politice prestatale, din perioada „anterioară sau posteroară descălecării”⁵³, alții afirmă că ținuturile s-au format în a doua jumătate a secolului al XVI-lea⁵⁴, iar cei mai mulți arată că ele au fost constituite în timpul îndelungatei domnii a lui Alexandru cel Bun⁵⁵. Așadar, se poate spune că acești istorici au luat în calcul numai un anumit aspect considerat predominant în formarea și apariția ținuturilor. În realitate, avem de a face cu un proces complex, derulat pe o perioadă mai îndelungată de timp, care a trebuit să țină seama de tradiția organizării populației românești, chiar dinainte de constituirea statului medieval românesc de la est de Carpați, precum și de influența popoarelor cu care a venit în contact.

Lectura „palimpsestică” a izvoarelor documentare de la sfârșitul secolului al XIV-lea și a celui următor ne relevă „adevăruri ascunse”⁵⁶ și interesante despre existența acelor „mici ținuturi izolate de munte sau codru”, care „au constituit în timpurile mai vechi o trăsătură specifică fiecărei <țări> în parte”⁵⁷, deci și a Moldovei.

Actul de credință față de Vladislav, regele Poloniei, din 6 mai 1387 – unul din cele mai vechi documente păstrate referitor la Moldova – este depus de Petru I. Mușatinul, voievodul Moldovei, împreună cu „cetățile Moldovei și celelalte domenii”⁵⁸. Omagiul a fost întărit de „Jule căpitan, Bârlă, Drăgoi marscalus, Stanciul, Stanislav, boierii cei mari ai măreșului domn”⁵⁹, unii dintre aceștia fiind în mod sigur și comandanții cetăților⁶⁰. În timpul acestei perioade, se pare că s-au construit cel puțin trei cetăți: Neamț, Suceava și Șcheia⁶¹. Cetatea devenise, la sfârșitul secolului al XIV-lea, nu numai centru de apărare a populației, dar și o formă incipientă de microorganizare administrativă a teritoriului românesc de la est de Carpați.

Documentele din 6 mai 1387, date în numele lui Petru I Mușatinul și al boierilor săi, arată că Petru era „woyeuda muldauiens”, recunoscut ca „magnifici

⁵² Dragoș Moldovanu, *Introducere la Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. I, București, 1991, p. XII.

⁵³ A. D. Xenopol, *op.cit.*, p. 471.

⁵⁴ N. Iorga, *op.cit.*, p. 182 și 237; Idem, *Istoria poporului românesc*, ediție îngrijită de George Penelea, București, 1985, p. 139; D. Ciurea, *op.cit.*, p. 155.

⁵⁵ Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, p. 395-404; V. Lungu, *op.cit.*, p. 3, 40; D. Moldovanu, *op.cit.*, p. XI-XII.

⁵⁶ Ștefan S. Gorovei, *Istoria în palimpsest ...*, p. 166.

⁵⁷ Gh. I. Brățianu, *Sfatul domnesc...*, p. 24.

⁵⁸ M. Costăchescu, *op.cit.*, II, doc. 162, p. 599-600.

⁵⁹ *Ibidem*, II, doc. 163, p. 601-602.

⁶⁰ Ștefan S. Gorovei, *Istoria în palimpsest ...*, p. 170-172.

⁶¹ Radu Popa, *Cetatea Neamțului*, București, Edit. Meridiane, 1968, p. 11.

domini” de către „terrigenarum terre Valachie”, dintre care o parte, „împuterniciți cu toată autoritatea”, au depus garanție pentru omagiul de supușenie al domnului față de regele Poloniei.

Interesați sunt termenii folosiți de către Stanislav, copistul celor două acte. El face distincția dintre Petru, care este „woyeuda muldauiensis” și ceilalți „terrigenarum terre Valachie”, dintre care unii erau conducători, stăpâni, dregători ai „Valachie castra” și „ceteraque domina”. Conducătorii acestor structuri teritorial-politice din afara formațiunii de pe valea Moldovei l-au recunoscut pe conducătorul acesteia din urmă ca voievod al lor. De asemenea, termenul *terrigenae* ar desemna mai degrabă, stricto sensu, pe acei *potentes illarum partium*, a căror autoritate era, deci, cu mult mai mare.

Cele dintâi acte slavone îi înregistrează pe conducătorii noii structuri politice doar cu titlul *воевода молдавский* (27 ianuarie 1388 și 5 ianuarie 1393)⁶². Treptat, odată cu întinderea stăpânirii voievozilor formațiunii politice de pe valea Moldovei asupra celorlalte unități teritoriale, precum și a întăririi autorității acestora, li se adaugă și titlul de *дѣдичъ* (5 ianuarie 1393) și *господарь* (6 ianuarie 1395). Ei domneau acum peste *русен земли волошьскоі* (5 ianuarie 1393) sau *всєю землю валаскою* (25 martie 1400), iar acei „terrigenae” sunt numiți „*бояръ валаский*”⁶³.

Primii voievozi, odată cu întinderea stăpânirii asupra întregului teritoriu est-carpatic locuit de români, au adoptat treptat măsuri optime, de atragere a mai marilor pământului de partea lor, pentru a-i ajuta la cârmuirea statului. În primul rând, ei le-au dăruit și întărit acelor „*potentes illarum partium*”, pentru „dreapta și credincioasa slujbă”, sate și pământuri întinse, pomenite în documentele de mai târziu sub forma „unde este...” s-au „a fost curte” sau „casa lui...”. Unora dintre aceștia, care le erau fideli și s-au remarcat în apărarea noii formațiuni politice primind calitatea de „viteji”⁶⁴, cei dintâi cârmuitori le-au atribuit în „ținere” – cu sens de administrare, stăpânire, apărare, calitate înregistrată în documentele slavone prin termenul *держать* – una, două sau mai multe unități teritoriale mici: cnezate, câmpuri etc. Aceștia au format, în prima jumătate a secolului al XIV-lea, ceea „feudalitate teritorială” care, cu timpul, își va pierde însemnătatea, devenind o „aristocrație de serviciu”⁶⁵.

Conducătorii noilor structuri teritorial-administrative, care se profilau în cadrul unor zone geografice ce beneficiau de apărare naturală, nefiind numiți pe viață, puteau fi schimbați, atunci când voievozii considerau, cu noi dregători care

⁶² M. Costăchescu, *op.cit.*, II, doc. 164, p. 603-604 și doc. 165, p. 607-608.

⁶³ *Ibidem*, II, doc. 160, p. 619-620.

⁶⁴ N. Iorga, *Istoria românilor și civilizația lor*, Vălenii de Munte, 1930, p. 73; *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, coordonator Ovid Sachelar și Nicolae Stoicescu, 1988, p. 504.

⁶⁵ Gh. I. Brățianu, *Sfatul domnesc...*, p. 31.

se dovedeau a le fi devotați. Reședința acestora începea să se stabilizeze treptat în localitățile care concentrau mai multe funcții, în principal economice, strategice și judecătorești.

Una dintre primele unități teritoriale a fost constituită din Depresiunea Neamțului și Câmpul lui Dragoș, care se circumscriau într-o zonă geografică bine apărută natural, prin configurația terenului și a întinselor păduri. Această nouă structură teritorială a fost înzestrată cu puternica Cetate a Neamțului, construită pe timpul lui Petru I Mușatinul⁶⁶, care a impulsionat dezvoltarea așezării cu același nume. Localitatea, așezată pe drumul care făcea legătura, prin pasul Bicaz, între Transilvania și târgurile Baia, Siret și Suceava, oferea gazdă, adăpost și chiar siguranță pentru diferiți dregători domnești sau locali, care poposeau aici. Pe lângă faptul că așezarea cumula însemnate funcții economice și strategice, aici s-au concentrat, treptat, și atribuțiile judecătorești, pe care le aveau curțile foștilor stăpâni din cadrul unității teritoriale. Mai târziu, tot în aceste locuri, dat fiind importanța lor, s-a constituit o curte domnească, unde domnul poposea, în timpul peregrinărilor sale prin țară, pentru a ține scaune de judecată.

Orașele, alături de cetăți, au jucat, la sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul celui următor, un rol important în organizarea administrativă a teritoriului de la est de Carpați. La 19 septembrie 1436, Ilic, voievodul Moldovei, depune omagiul față de regele Poloniei, Vladislav, împreună cu „cavaleri, boieri și nobili de cetăți, orașe, cu ținuturile supuse”⁶⁷.

Documentele din 1387 și acesta din urmă prezintă o importanță deosebită pentru ilustrarea evoluției organizării statului medieval al Moldovei, înregistrată pe parcursul unei jumătăți de secol. Primul document arată clar că, în perioada constituirii statului românesc de la est de Carpați, întemeietorii au pus un accent deosebit pe cetăți, care reprezentau osatura tânărului stat, la care se adaugă domeniile, structuri teritoriale, care intraseră, mai mult sau mai puțin de bunăvoie, în noua formațiune politică statală în curs de desăvârșire. La sfârșitul secolului al XIV-lea se înregistrează o anumită schimbare, în sensul că cetățile își păstrează rolul principal, mai ales pentru apărarea independenței țării, dar acum li se alătură și orașele. Acestea din urmă aveau rol important în viața tânărului stat moldovean ținând cont de faptul că aici își aveau reședința dregătorii domnești și tot aici se aflau curțile domnești, mai bine spus scaunele de judecată ale domnului. Mai mult decât atât, orașele, prin activitatea lor economică, vamală și judecătorească, presupuneau existența a numeroși dregători – domnești și locali – care vegheau la păstrarea ordinii și îndeplinirea poruncilor domnești legate, îndeosebi, de perceperea vămilor, a legalizării unor tranzacții comerciale etc.

⁶⁶ Radu Popa, *Cetatea Neamțului*, p. 11.

⁶⁷ M. Costăchescu, *op.cit.*, II, doc. 164, p. 603-604.

Menționarea în documente a cetăților și orașelor împreună cu „ținuturile supuse” demonstrează destul de evident că teritoriul dintre Carpații Orientali, Marea Neagră și Nistru era împărțit în unități teritorial-administrative variate ca mărime. Documentele invocate, având în vedere împrejurările în care au fost scrise, nu puteau să nu arate care erau forțele și unitățile administrative (domeniile) pe care își bazau puterea domnii de la Suceava și care prezentau o garanție viabilă pentru Polonia.

La începutul secolului al XV-lea, odată cu întărirea puterii centrale, autoritatea stăpânilor de întinse domenii, ca: Sandu de la Tudora, Mic de la Molnișă⁶⁸, Giurgiu de la Vâlhovăț⁶⁹, Ion cel Bătrân de la Vorona, Mic de la Sinăuși⁷⁰ etc. a scăzut considerabil, astfel încât, la sfârșitul domniei lui Alexandru cel Bun sunt doar amintiți, cu excepția lui Giurgiu de la Frătăuși. În locul lor, concomitent, capătă un rol tot mai important dregătorii care își aveau reședința în târguri sau cetăți: Ștefan de la Hotin (3 februarie 1397)⁷¹, Bârlea de la Hârlău (înainte de 28 noiembrie 1389)⁷², Hotco de la Țețina, Negru de la Bârlad (28 iunie 1401)⁷³, Sandu de la Neamț (7 ianuarie 1403)⁷⁴, Mihail de la Dorohoi (6 octombrie 1407)⁷⁵, Șerbea de la Vaslui (31 martie 1423)⁷⁶ etc., care erau reprezentanții puterii centrale. Multe dintre aceste localități erau și puncte vamale: Neamț, Dorohoi, Suceava, Bacău, Iași etc.⁷⁷. De asemenea, aici se găseau scaunele de judecată ale domnului în timpul peregrinărilor sale prin țară sau ale reprezentanților puterii centrale: Roman (30 aprilie 1392)⁷⁸, Suceava (18 noiembrie 1393⁷⁹ și 30 iunie 1437⁸⁰), Bârlad (cca 1434)⁸¹, Iași (8 octombrie 1434)⁸², Neamț (12 martie 1437)⁸³, Vaslui (15 mai 1437)⁸⁴, Bacău, Troțuș (26 mai 1435)⁸⁵ etc.

În concluzie, se poate afirma că în această perioadă tânărul stat medieval al Moldovei este supus unui proces de reorganizare teritorială. Vechile structuri

⁶⁸ D.R.H., A, I, doc. 12, p. 14-15.

⁶⁹ *Ibidem*, doc. 13, p. 19-20.

⁷⁰ *Ibidem*, doc. 17, p. 24-25.

⁷¹ M. Costăchescu, *op.cit.*, II, doc. 108, p. 616-617.

⁷² D.R.H., A, I, doc. 8, p. 10.

⁷³ *Ibidem*, doc. 13, p. 19-20.

⁷⁴ *Ibidem*, doc. 17, p. 24-25.

⁷⁵ M. Costăchescu, *op.cit.*, II, doc. 173, p. 625.

⁷⁶ D.R.H., A, I, doc. 54, p. 79-80.

⁷⁷ M. Costăchescu, *op.cit.*, II, doc. 176, p. 630-636 și doc. 186, p. 667-673.

⁷⁸ D.R.H., A, I, doc. 2, p. 3-4.

⁷⁹ *Ibidem*, doc. 4, p. 5-6.

⁸⁰ *Ibidem*, doc. 171, p. 240-241.

⁸¹ M. Costăchescu, *op.cit.*, II, doc. 188, p. 675.

⁸² D.R.H., A, I, doc. 134, p. 187.

⁸³ *Ibidem*, doc. 169, p. 237-238.

⁸⁴ *Ibidem*, doc. 170, p. 239-240.

⁸⁵ M. Costăchescu, *op.cit.*, II, doc. 190, p. 677-678.

teritoriale nu mai corespundeau concepției domnești de cărmuire a unui teritoriu atât de întins, delimitat de Carpații Orientali, Marea Neagră și Nistru. Această structură teritorială nu a cuprins dintr-o dată întreg spațiul est-carpatic, ea s-a extins treptat, fiind definitivată, în limitele ei generale, pe timpul îndelungatei domnii a lui Alexandru cel Bun.